

G.DÁWLETOVANÍN «TUMAR QIZ» DÁSTANÍNDA FRAZEOLOGIZMLERDİN STILLİK QOLLANÍLÍWÍ

Allanazarov Esbergen

f.i.k., doc.

Jańabaeva Gózzal

Ajiniyaz atındağı NMPI filologiya fakulteti 3-kurs student.

Ajiniyaz atındağı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17703589>

Rezyume. Maqolada G.Davletovanning «TUMAR QIZ» dostonida frazeologizmlarni qollanish maxorati sóz etilgan. Unda qahramon obrazlarin yasashda uning tuygularini berishda frazeologizmlarning ahamiyati ochish berilgan.

Tayanch sózlar: frazeologiya, uslub, tasviriy vositalar, komponent.

Резюме. В статье анализируется мастерство Г.Давлетовой в употреблении фразеологизмов в дастане «TUMAR QIZ». В ней раскрыто значение фразеологизмов в создании образа главного героя и передаче его переживаний.

Ключевые слова: фразеологизм, стиль, изобразительные средства, компонент.

Summary. The article analyzes the skill of G.Davletova in the use of words in the «A memoy in my heart». It reveals the important of phraseological units in creating the image of the main character and the transfer of his experiences.

Key words: phraseology, style, figurative language, component.

Házirgi kúnde qaraqalpaq tilindegi frazeologizmler orta hám joqarı oqıw orınları ushın jazılğan sabaqlıqlarda sóz etiliwi menen birge óz aldına ilimiy izertleniw obyektine aylangan. Frazeologiyada tilimizge tayar halında kirgizilgen turaqlı sóz dizbeklerin úyrenedi. Leksikalıq mánisi bir sózge teń bolgan eki yamasa bir neshe sózlerdin dizbegi turaqlı sóz dizbegi frazeologizmler dep ataladı [1:7]. Qaraqalpaq kórkem shıǵarmalar tili leksikasında ózine tán ayırıqsha mánilik ózgeshelikleri, emocional-ekspressivlik boyawlarǵa iye bolıwı, emocional stillik mánilik tásirsheńligi, grammatikalıq qurılısı hám basqa da poetikalıq dástanlarǵa salıstırmalı birqansha belgileri menen ózgeshelenetuǵın frazeologizmler bir tutas frazeologiyalıq máni arqalı shıǵarma tiliniń tásirililigin arttıradı. Bul sıpat G.Dáwletova dástanı tilinde ayqın kórinip turadı. frazeologizmlerdi qollanıwdaǵı ózine tán milliy ózgesheligi á sirese sóz ustasınıń kórkem kontekstlerde frazeologizmlerdi paydalanıwınan anıq kórinedi. Frazeologizmler kópshilik jaǵdaylarda belgili bir túsinikti bildiriwshi dara sózdiń sınarı, yaki ekspressivlik obrazlılıqqa iye ekinshi bir ataması sıpatında kórinedi.

Frazeologizmlerdiń qollanıw ózgesheligi boyınsha A.I.Efimov, túrkiy til iliminde X.Qojaxmetova, B.Yuldashovtıń miynetlerinde sóz etilgen. Onda qaharmanlardıń

psixologiyasın, portretin, minez-qulqın beriwde frazeologizmlerdiń kórkem ádebiyattaǵı ornı ayrıqsha ekenligin atap ótedi. Sonday-aq, Sh.Abdullaev «Tarjima asarlarda frazeologizmlar semantikası» degen temada kandidatlıq dissertaciya jaqladi. Túrkmén tili frazeologiyası boyınsha K.Babaevtıń miynetlerin atap ótsek boladı. D.Shukurovtıń óziniń «Qırǵız tiliniń frazeologiyalıq sóz dizbekleri haqqında» degen miynetinde frazeologizmlerdi naqıl-maqallardan, jumbaqlardan, terminlerden, qospa sózlerden bólek dep qaraydı. [2:74].

B.Yusupova frazeologizmlerdi arnawlı túrde izertlew alıp barıp, S.Nawrizbaevanıń miyneti qaraqalpaq tiliniń frazeologiyasın úyreniwde áhmiyetli ornı tutadı, bul oniń frazeologizmlerdiń payda bolıwınıń (bul procesti ilimpaz frazeologizaciya dep ataydı—Yu.B.) [3:13].

G.Dáwletovanıń «Tumar qız» tariyxıy dástanında frazeologizmler ónimli qollanılgan. Bul dástanda frazeologiyalıq sóz dizbekleri eki yamasa onnan da kóp sózlerden quralǵanı menen pútin bir mánini ańlatıp keledi. Mısalı:

Arqar bolıp, aqlamadıń sútimdi sen,
súyenishi bolmaǵanınan nalıydı.

Haqıyqattanda real turmısta bunday perzentler joq emes.

Sonlıqtan da, bul qatarlarınıń áhmiyeti joqarı. Bulardan basqa da dástanda: Mısalı:

Qan jutsam da dushpanlarım kúlmes ushın,
Hám márdana tutıwım shárt ózimdi men (98-bet).

Bul mısalda qan jutsam — qattı qayǵırdı, azaplandı degen mánilerdi kelgen. Dástandaǵı bul frazeologizm arqalı matanatlı kúshli, hám sabırlı xalqımızdıń jawınger batırlarınıń kelbetin súwretleydi. Hár birimiz bul qatardı oqıy otırıp kúsh-ǵayrat penen jigerlenemiz. Mısalı:

Qırǵın sawash kórmegen jaw alıbastı,
Iyni túsip, urtı tómen salıbastı (101-bet).

Bul mısalda iyni tústi (salıradı) — renjidi, muńaydı, qapalandı degen máni bildirip kelgen. Bulardan basqa da, dástanda frazeologizmler qollanılgan.

Mısalı:

Jawdı jeńip jalawların jelbiretti,
Esitkenniń **júrek-bawırın eljiretti**. (102-bet).

Bul mısalda júrek bawırı eljiredi— qıynaldı, qayǵırdı degen mánilerin bildirip kelgen. Mısalı:

Kórseń, házir turan jeri gúl abadan,
Tegi bir el, **bas shıǵarǵan bir jaǵadan** (102-bet).

Bul mısalda bolsa bir jaǵadan bas shıǵarıp — birlesip, birgelikte, tatıw túrde degen mánilerdi bildirip kelgen. Dástanda bunnan basqa da tórende keltirilgen frazeologizmler qollanıǵan. Mısalı:

Dásturxandı kózleri jep qılǵınıp tur,
Aylanslıqlap dize búkti **júzi qara** (95-bet).

Bul mısalda júzi qarab — uyatsız, arsız degen mánini bildirip kelgen.

Mısalı:

Ór kókirek hesh kimdi de betletpediń,
Júrek artqa tartsa daǵı, til qatpadım (98-bet).

Bul keltirilgen mısalda júrek artqa tartsa- qattı qorqıw, shorshıw, til qatpadı — sóylemedi, úndemedi degen mánilerin bildirip kelgen.

Ádebiyatlar:

1. Абдулаев Ш.Д. Таржима асарларда фразеологизмлар семантикаси (Т.Қайипбергенов асарларининг ўзбекча таржимаси асосида). Филол. Фанлари номзоди. ... дис. Тошкент, 2007.
2. Berdimuratov E. Qaraqalpaq ádebiy tili. Leksikologiya. Nókis-1998
3. Раҳматуллаев Ш.У. Основные грамматические особенности образных глагольных фразеологических единиц современного узбекского языка: Автореф. дисс...канд. филол. наук // Москва, 1952;
4. Ефимов А.И. О языке художественных произведений. - Москва, 1954, - С.181-216.
5. Yusupova B. Qaraqalpaq tiliniń frazeologiyası. Toshkent «Tafakkur qanoti». 2014
6. Д э у л е т о в а Г . Тумар қыз. Нөкіс: «Қарақалпақстан». 2014.